

УДК 338.439.22.002.68

Г. В. Недопад,
доктор філософії в галузі фінансів, банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7692-861X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.14.89

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ У СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Н. Nedopad,
Doctor of philosophy in the field of finance, banking and insurance, Lutsk National Technical University

FINANCIAL AND ECONOMIC INCENTIVES FOR WASTE RECYCLING IN RURAL COMMUNITIES

Виявлено, що утилізація відходів в енергетичних та виробничих цілях виступає ключовою ланкою індустрії вторинного ресурсокористування в умовах переходу до моделі низьковуглецевого розвитку, впровадження ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, а також поглиблення децентралізації та реформування територіальної організації влади. Дослідження показали, що уповільнені темпи використання ресурсних цінностей вторинних матеріальних ресурсів є наслідком нерозвиненості інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів. Встановлено, що інструментарій фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів являє собою комплекс податкових, кредитних, митних та майнових преференцій, а також дозвольно-регламентних підойм заохочення суб'єктів виробничо-господарської діяльності та сектору домогосподарств щодо розширення масштабів використання корисних властивостей вторинної природної сировини, відходів добувної промисловості та побутового сміття з метою виробництва готових продуктів виробничого та енергетичного спрямування, а також мінімізації техногенного навантаження місць організованої та неорганізованої концентрації вторинних матеріальних ресурсів на навколишнє природне середовище. Виявлено, що в умовах формування мережі укрупнених територіальних громад особливої актуальності набуває інституціоналізація інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів в межах сільських територіальних громад, де спостерігаються масові прояви неорганізованого складування вживаних матеріальних ресурсів та побутового сміття, а також має місце високий рівень концентрації відходів сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва. Обґрунтовано, що в умовах обмеженості ресурсних можливостей бюджетів сільських територіальних громад важливим елементом фінансово-економічного стимулювання утилізації вторинних матеріальних ресурсів виступає надання фіскальних та кредитних пільг суб'єктам підприємницької діяльності, котрі реалізують проекти розбудови інфраструктури складування, сортування та рециклінгу побутового сміття та вживаної матеріальної сировини на основі реалізації угод публічно-приватного партнерства. Доведено, що надання фінансово-кредитних преференцій сільськогосподарським підприємствам та господарствам населення активує процес становлення індустрії утилізації відходів сільськогосподарського виробництва, а це дасть можливість збільшити обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю у сільській економіці, диверсифікувати джерела енергетичного забезпечення потреб комунальної та соціальної інфраструктури сільської поселенської мережі, а також мінімізувати втрати цінної рослинної та тваринної сировини.

It has been found out that waste utilization for energy and production purposes is a key link in the secondary resource use industry in the context of the transition to a low-carbon development model, the introduction of resource-saving and energy-saving technologies, as well as the deepening of decentralization and reform of the territorial organization of power. Studies have shown that the slow pace of utilization of the resource value of secondary material resources is a consequence of the underdevelopment of financial and economic incentives for waste utilization. It has been established that financial and economic incentives for waste utilization consist of a set of tax, credit, customs and property preferences, as well as regulatory and licensing incentives for entities engaged in production and economic activities and the household sector to expand the use of the useful properties of secondary natural raw materials, extractive industry waste and household waste for the production of finished products for industrial and energy purposes, as well as minimizing the technogenic impact of organized and unorganized concentrations of secondary material resources on the environment. It has been found out that in the context of the formation of a network of enlarged territorial communities, the institutionalization of financial and economic incentives for waste utilization within rural territorial communities, where there are widespread instances of unorganized storage of used material resources and household waste, as well as a high concentration of waste from agricultural and forestry production. It has been substantiated that, given the limited resource capabilities of rural communities' budgets, an important element of financial and economic incentives for the utilization of secondary material resources is the provision of fiscal and credit privileges to business entities that implement projects for the development of infrastructure for the storage, sorting, and recycling household waste and used material raw materials based on public-private partnership agreements. It has been proven that providing financial and credit preferences to agricultural enterprises and households activates the process of establishing an agricultural waste recycling industry, which will make it possible to increase the production of high value-added products in the rural economy, diversify the sources of energy supply for the needs of the communal and social infrastructure of the rural settlement network, and minimize the loss of valuable plant and animal raw materials.

Ключові слова: фінансово-економічне стимулювання, відходи, утилізація, територіальні утворення, сільські територіальні громади, децентралізація, місцеві бюджети.

Key words: financial and economic incentives, waste, disposal, territorial entities, rural communities, decentralization, local budgets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Утилізація відходів є ключовою ланкою вторинного ресурсокористування, що на рівні територіальної громади виступає вагомим резервом зміцнення господарської самодостатності та енергетичної безпеки. Уповільнені темпи вилучення корисних цінностей вторинних матеріальних ресурсів та побутових відходів пов'язані з недосконалістю існуючого інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів як на загальнонаціональному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Тобто виникає гостра необхідність у вдосконаленні інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів як комплексу податкових, кредитних, митних, майнових та дозвольно-регламентних інструментів заохочення суб'єктів виробничо-господарської діяльності та сектору домогосподарств щодо розширення масштабів використання корисних властивостей вторинної природної сировини, відходів добувної промисловості та побутового сміття з метою виробництва готових продуктів виробничого та

енергетичного спрямування. Особливо ускладненою є ситуація з формуванням інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах, де спостерігається перманентний бюджетний дефіцит та низький рівень ділової активності. Саме на сільських територіях створюються значні обсяги відходів лісгосподарського та сільськогосподарського виробництва, що мають високий енергетичний потенціал і їх утилізація виступає вагомим детермінантом диверсифікації сільської економіки, а також зростання сільської зайнятості та самозайнятості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуалізація проблеми розбудови сучасної інфраструктури поводження з відходами у сільській місцевості вимагає удосконалення авторських підходів стосовно формування інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації вторинних матеріальних ресурсів та побутового сміття у сільських територіальних громадах. У даному контексті заслуговує на увагу авторський підхід Н.Мединської стосовно формування інструментарію

стимулювання процесів вторинного ресурсокористування, який, за її версією, являє собою комплекс взаємопов'язаних методів, інструментів та важелів бюджетно-податкового, фінансово-кредитного, митного, інституційно-майнового впливу на сферу поводження з відходами як в частині їх розміщення, захоронення, спалення, так і в частині їх утилізації і виробництва на цій основі готової продукції енергетичного та промислового призначення [3, с. 84]. Тобто пропонується фінансові регулятори стимулювання вторинного ресурсокористування доповнювати інструментами інституційно-майнового впливу, що передбачають надання земельних ділянок комунальної власності для будівництва сучасних полігонів розміщення побутових відходів та будівництва сміттєпереробних заводів.

Високим рівнем фундаментальності щодо формування інструментарію фінансово-економічного стимулювання вторинного ресурсокористування відзначається авторський концепт В. Міщенко та Г. Виговської, який передбачає посилення стимулюючого впливу на процеси поводження з відходами рівнів оподаткування окремих фаз використання вторинних матеріальних ресурсів та побутових відходів. Зокрема, захоронення має обкладатися найвищим податком, спалювання меншим, спалювання з одержанням енергії — ще меншим. Перероблення відходів (з сепарацією, сміттєпереробленням, компостуванням тощо) має стимулюватися звільненням від податків [4, с. 116]. Тобто диференціація ставок екологічного податку за окремі фази поводження з відходами дасть можливість підвищити заінтересованість суб'єктів виробничо-господарської діяльності та спеціалізованих комунальних підприємств максимальною мірою вилучати ресурсну цінність з вторинних матеріальних ресурсів та побутових відходів.

Водночас існуючі підходи стосовно фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів не враховують повною мірою специфіки вторинного ресурсокористування у сільських територіальних громадах, де сучасна індустрія поводження з побутовими відходами перебуває в латентному стані, а інфраструктура вилучення ресурсної цінності з відходів сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва не набула прийнятних масштабів.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування перспективної моделі фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територі-

альних громадах з врахуванням сучасних енергетичних та соціальних викликів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах ускладняється наявністю певних фінансово-інституційних обмежень, зумовлених як макроекономічною ситуацією, так і наявністю розривів в рівнях соціально-економічного розвитку між містами та сільськими населеними пунктами. Одним з таких обмежень виступає перманентна дефіцитність місцевих бюджетів у більшості сільських територіальних громад, що зумовлено звуженою базою стягнення місцевих податків та зборів, а також низьким рівнем зайнятості та самозайнятості місцевого населення (рис. 1). Відсутність ефективного інструментарію бюджетної підтримки суб'єктів малого та мікропідприємництва на сільських територіях призвела до низької ділової активності сектору малих форм господарювання, що також накладає певні обмеження на формування фінансових фондів стимулювання утилізації відходів в межах сільських територіальних громад.

Одним з обмежень створення надійної ресурсної бази фінансово-економічного стимулювання утилізації вторинних матеріальних ресурсів та побутового сміття у сільській місцевості є недостатній рівень концентрації інвестиційного потенціалу в секторі сільських домогосподарств. Значною мірою масове розповсюдження стихійних звалищ вторинної природної сировини, вживаних матеріалів і найчастіше побутового сміття зумовлене низьким рівнем екологічної відповідальності бізнесу та місцевого населення. Нерозвиненість інституту екологічної відповідальності якраз і консервує незадовільний рівень поводження з виробничими та побутовими відходами.

Перераховані фінансово-інституційні обмеження мають бути врахованими при становленні інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів як сукупності бюджетних, податкових, майнових та дозвольно-регламентних інструментів, спрямованих на підвищення заінтересованості сектору підприємництва та сектору домогосподарств здійснювати формування інфраструктури вторинного ресурсокористування з метою мінімізації еколого-деструктивного впливу стихійних звалищ відходів на природні біогеоценози, упорядкування потоків вторинних матеріальних ресурсів та побутового сміття, розбудови індустрії ви-

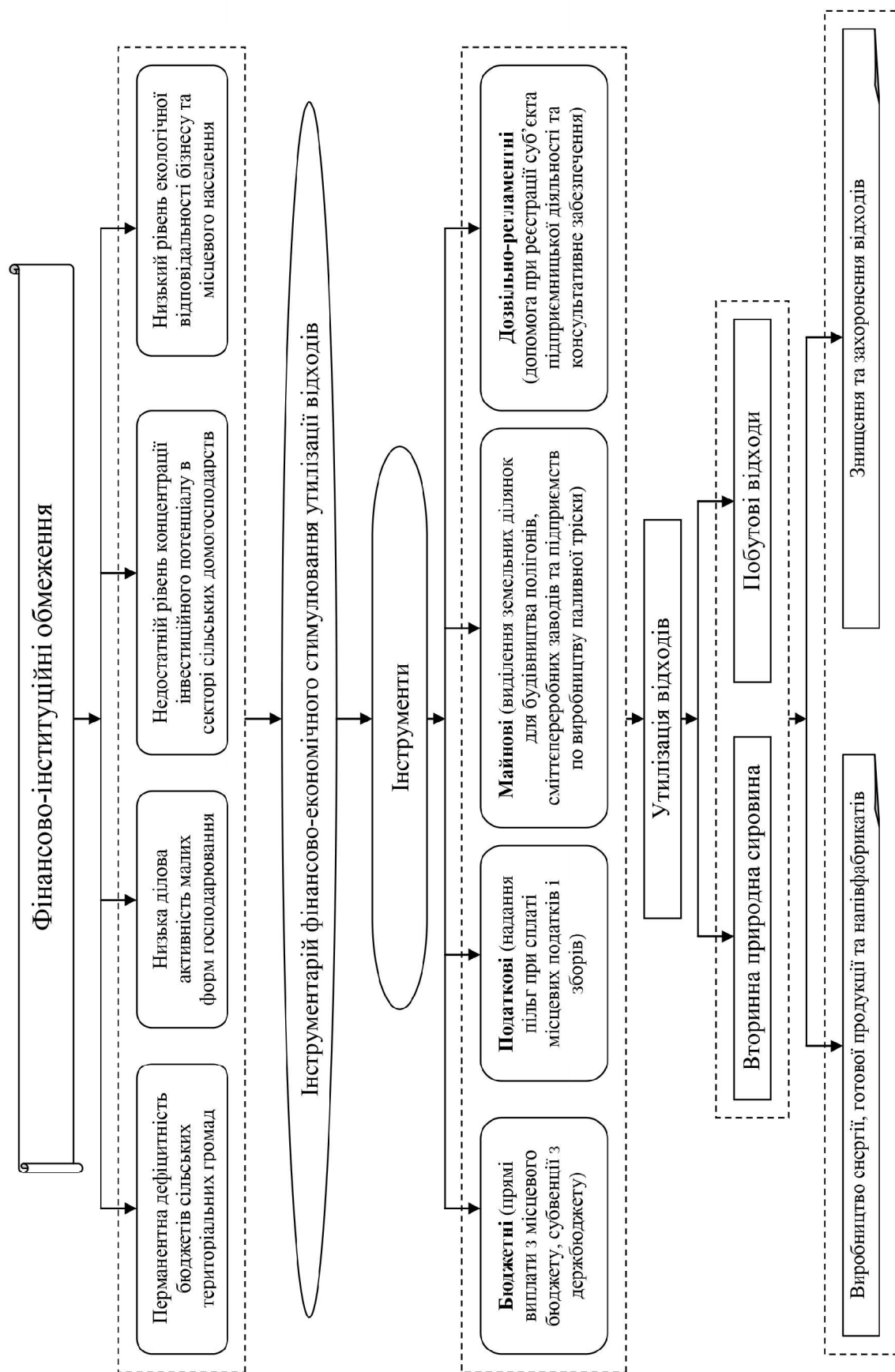

Рис. 1. Інституційно-секторальні засади фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах

Джерело: розроблено автором.

лучення ресурсної цінності вторинної сировини з метою виробництва енергії, готових продуктів та напівфабрикатів енергетичного та виробничого спрямування.

В спектрі бюджетних інструментів стимулювання процесів утилізації виробничих та побутових відходів найбільш дієвими є інструменти прямих бюджетних виплат (виплати з бюджетів сільських територіальних громад), а також інструмент субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам для створення, модернізації та реконструкцій комунальних об'єктів поводження з відходами. Такого роду субвенції надаються за умови, коли місцеве самоврядування віднайде 10% власних ресурсів для фінансування проєктів розбудови комунальної природоохоронної інфраструктури, зокрема муніципальної інфраструктури поводження з відходами [5]. Податковим інструментом стимулювання активізації вторинного ресурсокористування у сільській поселенській мережі виступає надання податкових пільг суб'єктам екологічного підприємництва, котрі реалізують проєкти розбудови інфраструктури утилізації вторинних матеріальних ресурсів та побутових відходів з метою виробництва паливних продуктів, теплової та електричної енергії, а також цінних кормових добавок та інших продуктів [6].

Земельна дерегуляція 2021 року, яка забезпечила передачу у комунальну власність сільськогосподарських земель державної власності поза межами населених пунктів, створила можливості місцевому самоврядуванню виділяти комунальні землі суб'єктам поводження з відходами для будівництва сучасних полігонів, сміттєпереробних заводів та підприємств по виробництву паливної тріски. Перспективна модель інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах має охоплювати також дозвольно-регламентні інструменти, які передбачатимуть допомогу при реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, який функціонуватиме у сфері поводження з відходами, а також надання консультативних послуг стосовно розбудови інфраструктури збору, сортування та утилізації вторинної природної сировини та побутових харчових відходів.

Доцільність урізноманітнення інструментів фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах детермінується також тим, що сільські території виступають основним ареалом утворення великої кількості відходів сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва [1]. У ба-

гатолісних регіонах налагодження переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки дасть змогу великою мірою диверсифікувати джерела енергетичного забезпечення потреб комунальної та соціальної інфраструктури і у підсумку зміцнити енергетичну самодостатність сільських територіальних громад. Результативніше залучення деревних відходів у відтворювальний процес потребує диверсифікації методів та інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного стимулювання постійних лісокористувачів та суб'єктів деревообробного підприємництва щодо збільшення масштабів заготівлі, сортування та утилізації залишків лісосічних відходів та відходів, котрі утворюються у процесі лісопиляння та поглибленої переробки деревини [2, с. 504—505]. Перспективний інструментарій фінансово-економічного стимулювання утилізації деревних відходів має оперувати комплексом інструментів, котрі будуть мотивувати також і домогосподарства результативніше використовувати лісосічні відходи та відходи деревообробки, а також вживану деревину. У підсумку біоенергетичний сегмент лісового сектора може стати однією з базових ланок сільської економіки і забезпечити пожвавлення ділової активності у сільській поселенській мережі багатолісних регіонів. Активізація процесів утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та відходів сектору переробно-харчових виробництв потребує надання фінансово-кредитних преференцій сільськогосподарським підприємствам та господарствам населення, що дасть можливість збільшити обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю та забезпечити диверсифікацію сільської економіки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах завершення процесу укрупнення територіальних громад особливої актуальності набуває інституціоналізація інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів в межах сільських територіальних громад, де спостерігаються масові прояви утворення неорганізованих звалищ побутового сміття, а також має місце висока концентрація лісосічних відходів та відходів сільськогосподарського виробництва. Формування інструментарію фінансово-економічного стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах має враховувати наявність фінансово-інституційних обмежень: перманентний дефіцит бюджетів більшості сільських територіальних громад; низька ділова активність малих форм господарювання у сільській місцевості; недостатня

концентрація інвестиційного потенціалу в секторі сільських домогосподарств; низький рівень екологічної відповідальності бізнесу та місцевого населення. Фінансово-економічне стимулювання утилізації відходів у сільських територіальних громадах являє собою комплекс бюджетних, податкових, майнових та дозвольно-регламентних преференцій, які надаються суб'єктам виробничо-господарської діяльності та домогосподарствам, котрі реалізують проекти розбудови інфраструктури вилучення ресурсної цінності вторинних матеріальних ресурсів та побутових відходів з метою виробництва продукції енергетичного та виробничого призначення, а також мінімізації негативного впливу потоків відходів на навколишнє природне середовище та життєдіяльність населення. У нинішніх умовах функціонування сільської поселенської мережі першочергового значення набуває інституціоналізація інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного стимулювання утилізації лісосічних відходів та відходів сільськогосподарського виробництва, що дасть можливість підвищити рівень енергетичної самодостатності сільських територіальних громад та забезпечити диверсифікацію сільської економіки.

Література:

1. Вахович І.М., Погуляйко Ю.М., Недопад Г.В. Фінансово-інвестиційне забезпечення модернізації інфраструктури поводження з відходами: регіональний та муніципальний вимір. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 19. С. 10—15.
2. Голян В., Марчук Ю., Матрунчик Д., Карпук А., Погуляйко Ю., Недопад Г. Фінансово-інвестиційне забезпечення розбудови інноваційної інфраструктури поводження з деревними відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2025. Том 1 (60). С. 490—510.
3. Медінська Н.В. Економічний механізм ресурсозбереження та енергоефективного природокористування в умовах децентралізації: зміст та компонентна структура. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 81—85.
4. Міщенко В.С., Виговська Г.П. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення. Монографія. К., Наукова думка. 2009. 294 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р. № 228 "Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення природоохоронних заходів на об'єк-

тах комунальної власності". [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2019-%D0%BF#Text>.

6. Holian, V., Medynska, N., Novakovska, I., Bavrovska, N., Shevchenko, N., Kalinichenko, D. (2024). Fiscal and Budgetary Dimensions of Waste Management Regulation in Ukraine. In: Alareeni, B., Hamdan, A. (eds) Navigating the Technological Tide: The Evolution and Challenges of Business Model Innovation. ICBT 2024. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 1080. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-67444-0_31.

References:

1. Vakhovych, I.M., Pohulijko, Yu.M. and Nedopad, H.V. (2023), "Financial and investment support for the modernization of waste management infrastructure: regional and municipal dimensions", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol.19, pp. 10—15.
2. Holian, V., Marchuk, Yu., Matrunchyk, D., Karpuk, A., Pohulijko, Yu. and Nedopad, H. (2025), "Financial and investment support for the development of innovative infrastructure for wood waste management at the national, regional and local levels", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 1 (60), pp. 490—510.
3. Medynska, N.V. (2022), "Economic mechanism for resource conservation and energy-efficient environmental management in decentralization: content and component structure", Ekonomika ta derzhava, vol. 6, pp. 81—85.
4. Mischenko, V.S. and Vyhovska, H.P. (2009), Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini ta shliakhy joho vdoskonalennia [Organizational and economic mechanism of waste management in Ukraine and ways of its improvement], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution "On approval of the Procedure and conditions for providing subventions from the state budget to local budgets for the implementation of environmental protection measures at municipal property facilities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 05 July 2025).
6. Holian, V., Medynska, N., Novakovska, I., Bavrovska, N., Shevchenko, N. and Kalinichenko, D. (2024), "Fiscal and Budgetary Dimensions of Waste Management Regulation in Ukraine", Navigating the Technological Tide: The Evolution and Challenges of Business Model Innovation. ICBT 2024. Lecture Notes in Networks and Systems, vol. 1080. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-67444-0_31.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2025 р.